

Treball de fi de grau:

***Evolució del sector surer a Palafrugell a partir
de les contribucions industrials (1875-1926)***

Sergi Orellana Castillejo

Grau en Economia

Facultat de Ciències Econòmiques i Empresariales

Universitat de Girona

11/05/2015

ÍNDIX

1. Introducció.....	3
2. La Indústria surera en les seves etapes inicials.....	4
3. Les contribucions industrials com a font.....	6
3.1 Definició de la font.....	6
3.2 Avantatges i limitacions.....	7
4. Evolució del sector.....	8
4.1 Nombre i dimensions de les empreses.....	8
4.2 Procés productiu i mecanització.....	14
4.2.1 Procés d'elaboració tradicional.....	14
4.2.2 La incorporació de màquines en el procés productiu.....	15
4.2.3 Diversificació de la producció.....	18
4.3 Contribucions de fabricants i comerciants.....	19
5. Conclusions.....	25
6. Bibliografia.....	27

1. INTRODUCCIÓ

El tema de què tracta aquest treball és el sector surer a Palafrugell d'entre finals del segle XIX i principis del s.XX; més concretament pel període comprès entre 1875 i 1926. L'objectiu del treball és estudiar l'evolució del sector a través de l'anàlisi de les contribucions industrials i de comerç. El motiu d'escollir aquesta localització és que compta amb molta tradició en aquesta indústria i ha estat històricament un dels nuclis de més rellevància del país en aquest àmbit. Pel que fa a l'època, fou en aquest període quan es va produir el pas cap a la mecanització productiva; va ser aleshores quan el sector va transformar-se i va experimentar canvis molt importants, amb la qual cosa és una etapa interessant a estudiar. A més d'això, en el transcurs van tenir lloc esdeveniments històrics molt importants com és el cas de la Primera Guerra Mundial, que va tenir gran un impacte sobre el sector degut a l'orientació internacional d'aquesta indústria.

Quant a la metodologia seguida, per tal de dur a terme el treball he utilitzat com a font les contribucions industrials i de comerç anuals, les quals he extret de l'Arxiu Municipal de Palafrugell. Aquestes estan tractades de manera més profunda al seu corresponent apartat, en el que explico amb més detall en què consisteixen i quina informació proporcionen, així com les consideracions a tenir en compte a l'hora d'utilitzar-les com a font.

A les contribucions industrials es recull la tributació de moltes branques de l'activitat econòmica, de les que he seleccionat aquelles ocupacions relacionades amb el sector del suro, ja fossin industrials o mercantils. Bàsicament aquí s'inclouen les fàbriques de taps de suro i els comerciants dels mateixos, ja que la vessant suro-tapera destinada a l'embotellament de begudes vàries era un dels principals usos que tenia aquesta matèria primera. No obstant, en determinats anys també podem trobar altres figures del sector, com poden ser comerciants o especuladors de residus de suro, de suro sense llaurar entre altres, tot i que eren menys habituals.

Per analitzar l'evolució del sector surer a Palafrugell, que ocupa la part central del treball, he tingut tinc en compte diferents aspectes (per citar-ne alguns el conjunt d'empreses i comerciants registrats, les dimensions de les fàbriques, l'equipament de què disposaven les seves instal·lacions o les quantitats per les que tributaven) que permeten fer-se una imatge de com es va anar desenvolupant i transformant aquesta indústria amb el pas de les dècades, tant en el grau de mecanització del procés productiu, com en la tipologia i magnitud de les empreses. A més, per complementar la informació també he fet ús de diversa documentació bibliogràfica sobre el tema (llibres, articles, etc), que pot consultar-se amb més detall a la bibliografia del treball.

2. LA INDÚSTRIA SURERA EN LES SEVES ETAPES INICIALS

El suro és una matèria primera que s'extreu de l'alzina surera, un arbre que creix sota unes condicions determinades. Necessita d'un clima com el mediterrani, per això només pot trobar-se a països del Mediterrani occidental com França, Itàlia, l'àrea de la península ibèrica (Espanya i Portugal) i regions de la costa del nord d'Àfrica com Tunísia, Algèria o el Marroc ¹. A més requereix d'un llarg cicle de creixement perquè el suro reuneixi les qualitats adequades per a la seva transformació ². Aquests factors fan d'aquesta matèria primera un recurs limitat per a l'aprovisionament de la indústria.

En el cas d'Espanya els terrenys amb més dotació d'alzines es localitzen d'una banda al sud-oest, és a dir, Andalusia i Extremadura i de l'altra a Catalunya, principalment a les comarques gironines. Dins d'aquestes poden distingir-se dues grans zones, les quals desenvoluparen una important activitat suro-tapera. La primera és la zona de l'Albera, a l'Alt Empordà, on tradicionalment han destacat pobles pioners com Agullana i Darnius. La segona zona, que progressivament va anar avantatjant a la primera, correspon a les Gavarres i el Montnegre. Aquesta àrea abasta les comarques del Baix Empordà, el Gironès, la Selva i també el Maresme i el Vallès Oriental. ³

Però sobretot destaquen algunes localitats que van esdevenir els nuclis més importants del sector. Aquestes són Sant Feliu de Guíxols, Llagostera, Cassà de la Selva, Palamós i també Palafrugell, objecte d'aquest treball. A Catalunya els orígens de la indústria suro-tapera daten de mitjans del segle XVIII quan apareixen registrats els primers tapers, tot i que aquesta activitat es remunta a la França de finals del s.XVII per les necessitats de tapament de noves produccions com els vins escumosos sorgits a la Xampanya. Com a conseqüència de la generalització del consum d'aquest tipus de begudes, la producció de taps es va estendre al territori català, on aviat les viles i regions citades aconseguiren un alt nivell d'importància en aquesta manufactura. ⁴

La disponibilitat de matèria primera va ser un dels determinants del naixement de la indústria en aquestes localitats, però també va contribuir el fet que gaudissin d'una situació favorable al comerç, ja que per un costat estaven pròximes a França amb la que establien importants relacions comercials, i de l'altre tenien accés a les rutes marítimes gràcies als seus ports, que permetien transportar i exportar el producte. ⁵

---

¹ Busquets, Espadalé, Martí i Molero (1995), p. 4.

² Espadalé, Martí i Salvatella (2000), p. 17.

³ Hernández (1987), pp. 14-18.

⁴ Ros i Alvarado (2006), pp. 105-106.

⁵ Sala (1998), pp.110-111.

Però per a la prosperitat i expansió d'aquesta indústria, la tradició i experiència acumulades van tenir un paper fonamental. L'especialització i els coneixements assolits en l'elaboració artesana van permetre al tap català mantenir la seva competitivitat respecte la competència. Les comarques gironines van crear i desenvolupar tot un teixit industrial, un districte manufacturer de tallers dedicats a la fabricació de taps amb els avantatges que aquesta concentració comportava en termes d'interacció entre empreses i de reducció dels costos de transport, proveïment, etc. Per a moltes de les poblacions de la zona, com és el cas de Palafrugell, aquesta evolució va significar la transformació a una població d'industrial.⁶

La comercialització dels taps va estar molt lligada a la seva fabricació. Des de finals del s. XVIII, amb l'augment de la demanda, van començar a aparèixer les primeres cases comercials, que en moltes ocasions eren fundades pels mateixos fabricants. Amb aquestes empreses els fabricants-comerciants van establir una relació directa amb els diferents països consumidors i d'aquesta forma van introduir-se als principals mercats europeus, on ampliaren la seva presència amb l'obertura de noves sucursals⁷.

El sector surer va seguir desenvolupant-se durant el segle XIX, malgrat que l'increment en el consum de taps va provocar que la matèria primera disponible autòctona fos insuficient. Degut a aquest problema, al voltant de 1830 o 1840 els fabricants catalans van haver de recórrer a la importació de suro extremeny i andalús per atendre les creixents necessitats productives. A partir d'aleshores aquestes zones establiren les primeres fàbriques taperes, convertint-se així en noves comunitats productores⁸. Des de 1850 la indústria tapera artesana catalana va viure una etapa de prosperitat. El seu comerç amb l'exterior va experimentar un auge, que va accentuar-se especialment a les dècades de 1880 i 1890. Concretament aquesta etapa està considerada com l'edat daurada del sector⁹.

A grans trets aquests serien els antecedents que serveixen com a contextualització del treball, el qual s'emmarca justament entre aquesta segona meitat del segle XIX i la primera del s. XX. Les primeres dècades del nou segle, respecte el període anterior, foren una època de canvis substancials per a aquesta activitat. Es produïren importants modificacions tant en qüestió de tècniques d'elaboració, com de productes, així com en els sistemes d'organització del treball i la producció. I tot plegat va tenir lloc en una difícil conjuntura d'inestabilitat i conflictes a nivell internacional¹⁰.

---

⁶ Sala (1998), pp. 111-112.

⁷ Hernández (1987), pp. 50-51.

⁸ Zapata (1996), p. 45.

⁹ Parejo (2010), p.18.

¹⁰ Zapata (1996), pp. 43-45.

3. LES CONTRIBUCIONS INDUSTRIALS COM A FONT

Aquest apartat del treball està dedicat a definir i explicar les contribucions industrials i de comerç, repassant quin era el seu funcionament, les dades que proporcionaven i els principals canvis que van tenir lloc pel que fa als criteris de càlcul del tribut. A més, en aquesta secció interessa veure sobretot els seus punts forts quan es fan servir com a font, així com també aquelles possibles limitacions o inconvenients que poden presentar. Referent al tema, és necessari citar l'obra *Sant Martí de Provençals: pulmó industrial de Barcelona (1847-1992)*, de Jordi Nadal i Xavier Tafunell, doncs part de la informació utilitzada seguidament ha estat extreta d'aquesta (pp.255-260).

3.1 Definició de la font

Les contribucions, que van ser instaurades el 1845 i eren de caràcter anual, consistien en un tribut que recaptaven les administracions públiques i que gravaven l'activitat industrial i comercial. Per tant en aquestes s'englobaven les fàbriques de taps de suro (com tot el conjunt de l'activitat fabril), així com els comerciants i figures similars. En cadascuna d'aquestes contribucions es registraven els noms i cognoms dels propietaris de l'empresa o bé la raó social, la direcció tant del contribuent com de l'empresa, i es declarava l'ofici o la indústria. A continuació s'especificava el concepte pel qual es contribuïa, que podia anar en funció d'una quota fixa o d'un element productiu. Finalment s'indicava la quantitat total del tribut, desglossada pels diferents conceptes.

Les matrícules es trobaven dividides en tarifes, corresponents a les diferents branques de l'economia. Les fàbriques de taps apareixien a la tarifa tercera, dedicada a la indústria manufacturera, mentre que els comerciants estaven a la segona. A la vegada les tarifes s'agrupaven en diferents classes segons l'ocupació. En aquest sentit es va anar estenent a força d'activitats un règim d'agregació que consistia en què certes classes industrials, professionals i comerciants s'havien d'agrupar de cares al pagament de l'impost. La contribució en aquest cas anava en concepte d'una quota global per a cada gremi, que simplement es repartia entre el nombre d'empreses existents.

Aquest sistema gravava per igual a les empreses, tenint poc en compte les seves dimensions. Una assignació com aquesta beneficiava d'una banda a les grans empreses, doncs pagaven un tribut molt baix en relació a la seva mida i al rendiment que generaven, mentre que passava el contrari amb les petites empreses, que havien de pagar una càrrega més alta en proporció. D'altra banda, no reflectia massa bé el nivell d'activitat real dels sectors. No obstant, els criteris per establir les tarifes de les contribucions van tenir una evolució. Es va passar d'una quota per establiment a una quota en funció del nombre de màquines; fins i tot va arribar a estar determinada per algun indicador de la capacitat productiva, com podia ser la potència de les màquines.

4. EVOLUCIÓ DEL SECTOR

A partir de les dades que proporcionen les contribucions industrials, i amb l'ajuda de material bibliogràfic sobre aquest àmbit, es pot extreure informació que és útil per conèixer quina era la situació del sector i quina va ser la seva evolució; des de com va variar al llarg del temps el nombre d'empreses que s'hi dedicaven o la xifra de tapers, fins a les dimensions i l'equipament amb què comptaven aquestes mateixes societats, la introducció de mecanització en la indústria o el volum de les seves matrícules. En aquest cas, el període descrit a través de totes aquestes qüestions va des dels anys setanta del segle XIX fins als anys vint del s. XX.

Dins el sector del suro varen desenvolupar-se diversos tipus d'empreses, però el principal ús que se li donava a aquesta matèria era l'elaboració de taps, amb la qual cosa la majoria d'empreses tenia alguna relació amb aquests. La figura de les fàbriques suro-taperes era la més nombrosa, però els comerciants eren igualment importants, ja que s'encarregaven de la venda i distribució dels taps i les xarxes comercials eren necessàries en aquesta indústria, especialment per a la seva exportació ¹¹. A més, també existien altres activitats com l'especulació del suro, però eren menys representatives. Era comú que alguna gent es dedicués a diverses d'aquestes activitats alhora. També era molt habitual que els mateixos cognoms romanguessin a través de les dècades, doncs molts dels negocis eren de tipus familiar.

4.1 Nombre i dimensions de les empreses

El nombre i les dimensions de les empreses que es dedicaven a aquesta branca d'activitat són dos aspectes que indiquen com va es anar desenvolupant el sector. Tant en el cas de les fàbriques com en el de comerciants es van produir variacions al llarg del temps. Així ho mostren les contribucions corresponents a l'etapa estudiada. Un aclariment sobre les dimensions: a les fàbriques la unitat bàsica que definia les contribucions era l'anomenada "mesa de operarios", però els operaris d'aquestes taules feien referència concretament als tapers de què disposava l'empresa. A banda dels tapers però, hi havia altres treballadors (carradors, triadors...), per tant s'ha de tenir en compte que les plantilles totals de les empreses acostumaven a ser superiors, en major o menor grau, del que en un principi es pot extreure de les contribucions. Per citar algun exemple, la casa *Genís y Cía* que es dedicava sobretot a la comercialització de taps, però que també integrava determinades operacions de producció, el 1913 disposaven de 62 treballadors, tot i que d'aquests tan sols 13 eren tapers ¹².

---

¹¹ Ros i Sala (2014).

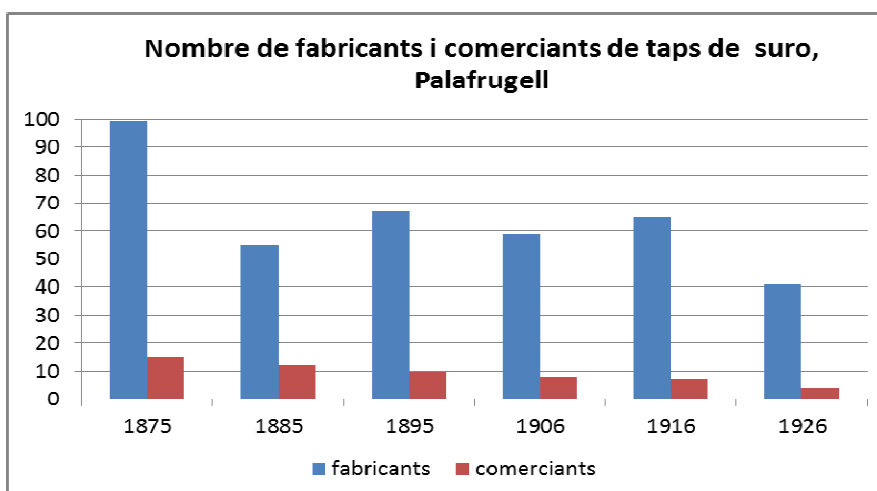
¹² Fons Genís. Arxiu Municipal de Palafrugell.

A mitjans de la dècada dels anys setanta del segle XIX hi havia una gran quantitat de fabricants de taps de suro, propera al centenar. No obstant això, es tractava bàsicament d'obradors de mida molt petita, doncs la gran majoria només comptava amb quatre tapers. També n'existien algunes de més grans, que suposaven al voltant d'una quarta part del total, que tributaven per entre 5 i 12 d'aquests operaris. En aquest sentit tan sols destacaven dos grans fabricants, *Masdevallé* i *Escarrà Serra y Cía*, amb taules que acollien 16 i 32 treballadors, respectivament.

Per la seva banda, en aquesta mateixa data els comerciants eren molt menys nombrosos. Tal com s'observa al gràfic de barres, concretament n'hi constaven quinze a les matrícules. Malgrat que era un nombre reduït en comparació al de fàbriques, la seva importància arribava a ser en ocasions superior a aquestes en termes de contribució. Les quotes de cada contribuent eren de mitjana més altes en aquest gremi i globalment suposaven una major recaptació per a les administracions públiques.

Gràfic 1

Font : Contribucions industrials i de comerç (1875-1926) . Arxiu Municipal de Palafrugell

Cal destacar que alguns dels propietaris de les fàbriques, com els ja esmentats *Escarrà* o *Masdevallé* entre altres noms (*Manuel Jubert, José i Sebastián Lloent, o Jaime Miró*), també tributaven com a comerciants. És a dir, que no es dedicaven en exclusiva a la fabricació de taps de suro sinó que a la vegada també exercien la compravenda, la comercialització i fins i tot l'especulació dels mateixos. A més, de manera puntual es podien trobar matriculades botigues d'obres de suro, la majoria de les quals estaven en possessió d'aquests mateixos fabricants i comerciants. Segurament aquests establiments comercialitzaven altres objectes diferents dels taps de suro com flotadors, aparells de pesca o soles de sabata ja que aquests eren alguns dels altres usos que se li donava a aquesta matèria primera. Aquests tipus de botigues estaven subjectes a una baixa tributació en comparació amb la resta d'ocupacions citades i van deixar de reflectir-se a les contribucions de més enllà de 1876.

Passada una dècada, els registres de 1885 revelen una davallada important en el nombre de societats relacionades amb el suro. En un interval de deu anys s'havia produït una reducció de pràcticament la meitat de les empreses. De les que van desaparèixer, gran part eren de petites dimensions ja que només disposaven de quatre operaris. En menys proporció també van deixar de figurar algunes que comptaven amb entre sis i dotze d'aquests tapers. Tot i això gairebé la totalitat dels 55 fabricants que van continuar seguien corresponent a petites empreses o tallers. Només 6 de les 55 empreses havien inscrit taules de més de 4 operaris. Dintre d'aquestes, continuava destacant *Escarrá y Cía*, que comptava amb l'equivalent a 32 operaris.

Pel mateix any 1885 els comerciants dedicats al sector eren una dotzena, per tant una xifra lleugerament inferior a l'etapa l'anterior. Algunes raons socials havien variat, però bàsicament es tractava de les mateixes empreses amb la diferència que s'havien associat amb altres comerciants o bé la propietat havia passat als descendents i parents pròxims. Era molt habitual ja que tradicionalment acostumaven ser empreses de tipus familiar. Per posar un exemple, el cognom Barris apareixia com *Barris y Cía*, però posteriorment com a *Barris hermanos*. Eren societats que havien estat fundades en el passat i que havien persistit en el temps. Com aquest hi ha molts altres exemples d'empreses de renom: *Sagrera y Cía*, *Cama Prats*, *Genís y Cía*, etc.

A finals del s. XIX, la quantitat de comerciants s'havia vist lleument disminuïda fins a situar-se en deu d'ells a les contribucions de 1895. Entre els comerciants es mantenien alguns noms, a la vegada que desapareixien i se n'incorporaven d'altres. Com passava anteriorment, alguns tributaven tant per comerciants com per fabricants; aquest era el cas d'*Escarrá Serra y Cía*, *Barris Hermanos* o *Genís y Cía*.

D'altra banda la xifra d'empreses dedicades a la fabricació de taps de suro s'havia incrementada i en total constaven 67 empreses, les quals no oferien massa novetats pel que fa a les dimensions. Continuaven essent en general petites, atès que 61 de les 67 tributaven per tan sols quatre tapers en els seus actius. De la resta la majoria eren de vuit, com *Barris hermanos*, *Jubert Marques*, *Girbal Boiu* i *La Industrial*, mentre que *Escarrá y Cía*, en termes de tapers, seguia mantenint-se com la major de les fàbriques.

Amb l'entrada del nou segle, la majoria de les fàbriques seguien la tònica d'anys anteriors en relació a les reduïdes dimensions que les caracteritzaven, encara que ja es començaven a veure algunes excepcions. La progressiva introducció d'actius, com nova maquinària, i el fet de comptar amb un major nombre de treballadors incrementaren les dimensions d'algunes empreses, alhora que van permetre alts volums de producció acompanyats també de millores en la productivitat. Agafant d'exemple l'any 1906, més de quaranta de les 59 empreses registrades estaven equipades per a quatre operaris. Tanmateix, entre les demés hi havia algunes de vuit i també de dotze com ara

Rovira Sagrera y Cía o Esteva de Mata, que eren d'una mida considerable pels estàndards de l'època. Cal recordar que la xifra d'operaris que es desprèn de les contribucions correspon únicament a aquells que realitzaven la funció de tapers, però no tenia perquè coincidir amb el conjunt de treballadors de l'empresa, ja que les fàbriques disposaven d'empleats que desenvolupaven altres oficis .

Continuant amb aquelles empreses que destacaven per ser notablement majors que la resta, hi havia *Hijos de H.A Bender* que tributava per cinc taules de quatre operaris a més de 12 torns, o *Cama Prats* que ho feia per 20 màquines. Però sobretot, la societat que més despuntava entre aquestes companyies més grans era *Miquel, Vincke & Meyer*, que passaria a convertir-se en l'empresa més important de la localitat. El 1906 incorporava vint taules de quatre operaris i tributava a més per un total de vint torns, gairebé mecànics en la seva totalitat. És a dir, que disposava d'uns mitjans que estaven per sobre de la resta de fabricants. Va ser una de les empreses pioneres en introduir la mecanització al procés productiu i destinar elevats nivells d'inversió a l'equipament de les seves instal·lacions, la qual cosa li va permetre situar-se com una de les grans factories del sector, capaç de produir en massa taps i altres productes del suro.

Aquesta empresa, la qual Pere Sala tracta en profunditat a la seva obra ¹³, va tenir el seu origen a l'agost de 1900 quan Joan Miquel Avellí, juntament amb l'alemany Enrick Vincke Wischmeyer, fundaren *Miquel y Vincke*. Va constituir-se amb un capital de 100.778,34 ptes. i la seu s'establí a Sant Feliu de Guíxols. L'any següent, va unir-se un tercer soci, Paul Meyer, també germànic. En aquell moment la raó social canvià a *Miquel, Vincke & Meyer*, tot i que el 1910 tornaria a l'antiga denominació degut a la mort d'aquest darrer soci. Durant els anys posteriors a la seva fundació, l'empresa va passar en molt poc temps d'ocupar 500 treballadors a prop d'un miler, xifra que encara es veuria superada en el futur. Aquesta progressió no feia sinó reforçar la seva posició de lideratge en comparació a les dimensions de les demés empreses.

Anys més tard, l'empresa transformava la seva forma jurídica en societat anònima, passant el 1917 a denominar-se *Manufacturas de Corcho S.A* i a acumular un capital de 2.500.000 ptes. Alhora la seu de la companyia es traslladava a Palafrugell, tot i que a banda d'aquesta localitat també comptava amb una altra fàbrica a Palamós, a més de diverses agències i propietats. Els socis van continuar acordant successives ampliacions de capital i participant també en altres empreses, com *Trefinos SA* o *Docks de Palamós*, i en els anys 20 *Manufacturas* va aconseguir situar-se com la principal exportadora industrial d'Espanya. Finalment, la trajectòria d'aquesta gran empresa començaria el 1930 una nova etapa amb la seva compra per part d'*Armstrong Cork Industries*. ¹⁴

---

¹³ Sala (2003).

¹⁴ Hernández (2002), pp.67-68.

Tornant a l'evolució general de la indústria, durant la segona dècada del segle XX crida l'atenció la maquinària, que ja estava molt més present a les empreses. En canvi, es pot apreciar com per exemple a les matrícules de 1916 només quatre empreses comptaven amb més d'una taula de 4 operaris. Moltes havien disminuït les taules de tapers declarades, com *Esteva de Mata* o *Sagrera y Cía* que havien passat respectivament dels 12 i 8 tapers de 1906 a 4. A *Miquel, Vincke & Meyer* encara era més evident, ja que va tributar per 5 taules, quan el 1906 ho havia fet per quatre vegades més. Tanmateix, també és cert que disposava d'una enorme quantitat de màquines, concretament 195 en total. Tot plegat fa deduir que segurament el nombre de taules en aquests moments de major mecanització ja no era un bon indicador de la dimensió de les empreses, i que el nombre de màquines semblava més adequat.

Però si per alguna cosa es caracteritza aquesta dècada és per la greu crisi que va patir el sector. El context de la Primera Guerra Mundial va tenir efectes molt negatius sobre aquesta indústria, ja que com es tractava d'una activitat exportadora, el seu desenvolupament depenia molt de la conjuntura internacional: la situació política, les fluctuacions dels tipus de canvi, les polítiques comercials dels països... Amb l'esclat del conflicte es va produir una caiguda de la demanda dels taps, que va anar acompanyada de molts altres problemes (augment dels preus, mesures proteccionistes, bloquejos i falta de transport que impedièren la comercialització i exportació de mercaderies, morositat en el cobrament de les comandes, etc). Tots aquests factors provocaren una disminució molt important de l'activitat de les empreses sureres i el col·lectiu obrer es va veure fortament afectat per la falta de treball. Les empreses es van veure obligades a reduir els jornals treballats i prescindir de molta mà d'obra, i les que no van poder resistir la crisi finalment van acabar tancant.¹⁵

Tenint en compte aquesta situació, els comerciants havien seguit reduint-se i als assentaments de 1916 únicament eren 7 els que sortien reflectits. Entre aquests encara continuaven de coneguts (*Barris y Cía*, *Manual Jubert*, *Cama y Cía*, *Sagrera y Cía*), però hi havia d'altres que havien deixat de figurar com *Escarrá y Cía*, *José Frigolé*, etc. Aquesta situació de declivi va assolir el seu punt àlgid el 1926, amb un escàs total de 4 comerciants: *Genís y Cía*, *Pedro Jubert Matas*, *Manuel Pruneda Torres* i *Bonany Prats Freres*. Aquesta xifra tant baixa es deu en part a que els grans fabricants ja assumien directament la comercialització, amb la qual cosa no tenien tanta necessitat com en el passat d'acudir a les cases comercials per distribuir els seus productes. No obstant això, cal senyalar en aquest mateix any la presència de set especuladors relacionats amb aquest sector; cinc estaven dedicats a l'especulació de suro sense llaurar i els dos restants als residus de suro, que resultaven del procés de fabricació.

---

¹⁵ Hernández (2002), pp.24-27.

Paral·lelament a aquesta etapa les fàbriques van disminuir notablement, amb la qual cosa la producció total del sector es repartia entre un conjunt menor d'empreses .. En el cas del 1926 eren unes quaranta les companyies que s'ocupaven de l'elaboració de taps de suro. Una xifra baixa, especialment respecte els nivells d'unes quantes dècades enrere. La meitat d'aquestes havien deixat de tributar per les taules d'operaris i ja només ho feien per les màquines. No era difícil trobar exemples d'empreses que tributessin per 10 màquines, si no més. Entre aquestes s'inclouïen noves firmes amb la forma jurídica de societat anònima, com *Esteva y Messer SA* o *Trefinos SA* que superaven àmpliament aquesta xifra, amb 37 i 47 màquines respectivament.

Obrint un parèntesi, Trefinos és un dels exemples d'empresa que destaca sobretot per la seva tradició i llarga trajectòria. Va començar com una petita empresa familiar artesanal i va acabant essent una gran empresa plenament mecanitzada. Els seus orígens es remunten a mitjans del s. XVIII a mans de la família Barris, dedicada a la fabricació artesana de taps. Procedents de l'Alt Empordà els Barris van establir-se a final del s.XVIII a Palafrugell, que aleshores ja era un nucli que concentrava fabricants i comerciants. Des de llavors l'empresa va canviar de propietat i de nom en diverses ocasions, a mesura les generacions successores anaven agafant el relleu d'aquesta ¹⁶.

Després que es creés *Barris hermanos* el 1884, el 1911 va convertir-se en *Barris y Cía*. Aquest canvi de societat va venir acompanyat d'una sèrie de dificultats que finalment farien inviable la continuïtat de l'empresa. Va ser en aquest context quan el juliol de 1917 *Manufacturas del Corcho*, encapçalada pel dirigent Joan Miquel Avellí absorbí *Barris y Cía*, que passava a formar part de l'empresa matriu. Es transformava d'aquesta manera en *Trefinos SA* i tornava a reactivar-se gràcies a un pla de recapitalització i mecanització ¹⁷. Com a curiositat, l'empresa rebia el nom justament d'una modalitat de taps de gran mida i qualitat, els anomenats "*très fins*" (en llengua francesa), utilitzats sobretot per a l'embotellament de xampany ¹⁸.

Retornant al sector a nivell general, la capacitat productiva de les fàbriques va anar en augment. Amb la modernització de les infraestructures, les seves dimensions eren cada vegada majors i acollien un nombre creixent de mitjans productius. Aquesta afirmació però, no és aplicable a la totalitat d'empreses. Si bé algunes sí van acabar esdevenint grans factories, un altre grup significatiu no va variar en excés la seva estructura respecte el passat, el que es traduïa en unes empreses de dimensions limitades i amb un baix nivell de mecanització.

---

¹⁶ Sala (2005), pp.6-8.

¹⁷ Sala (2005), pp.19-28.

¹⁸ Sala (2005), p.70.

4.2 Procés productiu i mecanització

A fi de comprendre millor l'evolució del sector i de pas els elements productius inscrits a les contribucions, que al capdavant acabaven determinant aquestes, la present secció està orientada a explicar a grans trets el procés de producció dels taps de suro. A més també està dedicada a mostrar la significativa variació que la mecanització va provocar tant en el procés com en la manera d'organitzar la producció. El mètode artesanal va experimentar canvis i va anar-se substituint a mesura que la indústria adoptava tot tipus de maquinària, des d'aquelles primeres mogudes encara a mà fins a les posteriors màquines, més sofisticades i propulsades per força motriu mecànica.

4.2.1 Procés d'elaboració tradicional

En primer lloc calia obtenir la matèria primera. Per a això es realitzava la pela o lleva de l'arbre del suro. Aquesta tasca es duia a terme als mesos d'estiu, ja que eren els més adequats. Era certament delicada i requeria d'habilitat per part dels peladors encarregats; de fet en l'actualitat el procés es segueix fent de la mateixa manera. A mesura que s'extreien manualment les pannes de suro, els burricaires les carregaven i transportaven fins a un punt d'emmagatzematge. Posteriorment eren posades a la venda i transportades fins a les fàbriques, on començaria la seva transformació¹⁹.

El procés d'elaboració dels taps constava de tota una sèrie de fases per les que havia de passar el suro fins a convertir-se en el producte final. Els primers tapers assumien tot el procés ocupant-se de les diverses etapes i realment eren uns artesans especialitzats en la tècnica de fer taps. Dins del seu àmbit eren els treballadors més considerats i apreciats gràcies al seu domini. Però posteriorment el procés va anar-se dividint, de manera que cada fase era realitzada per un tipus de treballador, que dins tot el conjunt de tasques s'ocupava d'una funció específica²⁰.

Abans de poder transformar-lo però, el suro s'havia de tractar. Havia de passar per una preparació prèvia i deixar-lo en les condicions adequades. Després d'haver-lo triat i classificat d'acord el seu nivell de qualitat i de gruix per destinar-lo a un o altre ús, el suro es bullia. D'aquesta forma s'eliminaven possibles substàncies i demés impureses, alhora que servia també per dotar-lo de major volum i flexibilitat, millorant així la seva manipulació. Seguidament es passava a l'anomenada tosca, que no era res més que treure la part llenyosa de la panna perquè aquesta quedés allisada²¹.

---

¹⁹ Busquets, Espadalé, Martí i Molero (1995), pp. 6-7

²⁰ Espadalé, Martí i Salvatella (2000), p. 25.

²¹ Espadalé, Martí i Salvatella (2000), p. 21.

Aleshores començava el procés productiu amb la llesca, tasca que consistia en tallar tires de suro d'una llargada equivalent a la que tindrien posteriorment els taps en qüestió. En la següent etapa els carradors convertien aquestes llesques en carracs, és a dir, peces rectangulars amb l'amplada del tipus de tap que s'estava fabricant. En aquest punt els que feien pròpiament la funció de tapers arrodonien a mà els carracs i amb el ganivet acabaven de donar-li la forma definitiva.

Un cop acabats, els taps passaven per un control de qualitat per si alguns s'havien de descartar a causa d'algun defecte de fabricació. Per tal d'eliminar les possibles impureses que s'haguessin adherit durant el procés, es rentaven i es deixaven assecat al sol. Llavors ja es podien marcar amb logotip de l'empresa, bé amb foc o bé amb tinta, i finalment s'emmagatzemaven en sacs per a la seva distribució i venda ²².

4.2.2 La incorporació de màquines en el procés productiu

A mesura que la demanda de taps per a embotellament creixia, el procés de fabricació manual es va anar fent insuficient per satisfer tota la producció, amb la qual cosa les empreses van haver d'introduir nous mitjans en el procés de fabricació ²³. La resposta de la indústria va ser la incorporació de les primeres màquines, que possibilitaven una major productivitat. L'adopció d'aquestes innovacions també va venir motivada per altres factors, com l'augment del nivell de competència del sector amb els països estrangers. L'avantatge que el tap de suro català havia aconseguit gràcies al coneixement i tradició del producte, va anar minvant quan països com França, Anglaterra, Estats Units o Alemanya, industrialment més avançats, dissenyaren i adoptaren maquinària temps abans que el territori català ²⁴.

Aquests fets van suposar per a la indústria local els incentius suficients per fer els primers passos en la mecanització. D'aquesta forma els volums de producció podrien acostar-se als alts volums de producció d'aquests països, doncs la producció manual no podia equiparar-se a la mecanitzada en terme de quantitats. Tampoc podia competir en preus, tan sols en qüestió de qualitat i d'aprofitament de la matèria.

Les màquines introduïdes inicialment a la indústria encara eren mogudes a mà i es limitaven a imitar els processos artesanals, però permetien augmentar la productivitat. Una d'aquestes primeres va ser la màquina de ribot o de garlopa, que va generalitzar-se a les dues últimes dècades del s. XIX. Bàsicament convertia els carracs en taps i s'utilitzava en l'elaboració de taps de baixa qualitat. Era accionada manualment, per

---

²² Busquets, Espadalé, Martí i Molero (1995), pp. 8-9.

²³ Espadalé, Martí i Salvatella (2000), p. 43.

²⁴ Hernández (1987), p. 42.

tant el procés tradicional no es va veure massa alterat. En canvi aquestes màquines sí que van incrementar la productivitat, ja que de mitjana podien arribar als 3000 o 4000 taps diaris mentre un taper només podia realitzar-ne de forma artesanal entre 1000 i 1500. L'ús d'aquesta màquina, de fàcil aprenentatge, va suposar una important incorporació de col·lectiu femení, amb la consegüent reducció en els costos salarials.²⁵

Un altre exemple de màquina era la barrina, que va ser introduïda a Catalunya els primers anys del s. XX, tot i que el seu origen és estranger i data de 1883. De manera mecànica perforava directament la llesca, el que va suposar una reducció important de la mà d'obra en obviar alguns dels processos, alhora que aconseguia una alta productivitat. A principis del segle passat també es va introduir la màquina d'esmeril, que polia el carrac donant-li la forma final al tap. Aquesta màquina era moguda amb força mecànica, no a mà, i s'utilitzava per a taps de major qualitat²⁶.

Repassant la cronologia de les contribucions a la recerca de signes de mecanització, no va ser fins l'any 1893 quan va començar a registrar-se algun tipus de maquinària a Palafrugell²⁷. Tant a la dècada dels setanta com la dels vuitanta del s. XIX encara no es troba cap rastre de mecanització. En canvi durant l'any 1893 i següents, unes poques empreses començaven a tributar per màquines (encara manuals) a més de les taules d'operaris, i en algun casos fins i tot es va deixar de contribuir per les taules.

L'any 1902 apareixien registrades cinc màquines mogudes per força motriu mecànica, per compte de *Miquel Vincke & Meyer*, o per exemple el 1904 s'inscrivía una màquina de llesca a gas, dos en el cas de *Cama Prats*. Abans no es generalitzés l'electrificació durant les primeres dècades del segle XX, el gas d'hulla era la font energètica que adoptaren aquestes indústries més grans per accionar la maquinària mecànica que anava reemplaçant les primeres màquines manuals. La màquina de vapor, en canvi, va ser menys utilitzada en el sector surer i no es feia servir de forma tant freqüent²⁸.

A les matrícules de 1906, 14 de les 59 empreses incloïen algun tipus de màquina, i 6 empreses contribuïen exclusivament per aquestes. Destacava *Cama Prats*, amb 20 màquines manuals, 8 de diverses i 2 de llesca, o *Miquel Vincke & Meyer*, que a més d'acollir 80 tapers també tributava per 20 torns, 18 d'aquests mecànics. De la resta, l'empresa *Hijos de H.A Bender* posseïa 12 torns, dos més que la *Torres Jonama*.

---

²⁵ Busquets, Espadalé, Martí i Molero (1995), p.10.

²⁶ Busquets, Espadalé, Martí i Molero (1995), p.11.

²⁷ Apareixen el 1893 quan les contribucions comencen a adoptar les màquines instal·lades com a criteri de tributació, però el 1882-83 ja es té constància de la primeres màquines de la localitat, d'acord amb l'obra de Hernández (1987), p. 87.

²⁸ Sala (1998), pp. 118.

La mecanització es va anar estenent progressivament i de fet, a banda de les citades màquines en van anar sorgint de moltes altres. A les contribucions de les primeres dècades de segle apareix maquinària molt diversa: màquines de fer taps (tant manuals com per força motriu), de fer cilindres, de fer tires, d'arrodonir, d'escollir, d'allisar....

Els exemples són nombrosos i corresponen a gran part del ventall de funcions de la fabricació. A partir d'inicis de segle la quantitat i varietat de les màquines de què disposaven empreses va anar en ascens. Per mencionar algunes, el 1909 *Cama Prats* contribuïa per 20 màquines de fer taps a mà, 8 màquines de força motriu inanimada i 2 de llesca, o *Miquel Vincke & Meyer*, que tributava sens dubte com la major de les empreses del moment: acumulava 165 màquines mogudes per força motriu, a més de 55 màquines manuals de fer taps. L'any 1910 *Barris hermanos* incloïa 4 màquines de quadrar, 10 de fer taps i 2 de fer caps, mostra d'aquesta diversitat.

Pocs anys després les màquines estaven més generalitzades. El 1916 més de la meitat de fabricants tributaven per algun tipus de màquina, i entre els més remarcables hi havia *Miquel Vincke & Meyer*, *Cama y Cía*, *Barris y Cía* i *Torres Jonama*, amb un total de 195, 30, 27 i 25 màquines declarades respectivament. Finalment als anys vint la mecanització s'estenia encara en major grau, sobretot en petites i mitjanes empreses de menors dimensions, i malgrat que encara s'utilitzaven màquines de manera manual, la proporció d'aparells impulsats per força motriu mecànica estava molt més present. A les contribucions de 1926 tres quartes parts de la indústria revelava la possessió de màquines, mentre un 25% restant continuava tributant en exclusiva per les taules d'operaris. Alhora, gran part de les empreses havien adquirit més capacitat productiva perquè cadascuna concentrava de mitjana un major nombre de màquines.

Amb la inserció d'aquestes màquines canvià progressivament la forma d'elaboració i alguns dels processos més clàssics van anar desapareixent. La mecanització no va estar exempta de polèmica i de conflictes, doncs comportà la substitució de mà d'obra per maquinària amb la consegüent destrucció de llocs de treball, així com d'ocupacions tradicionals. La figura del taper (entre altres oficis del ram) és un bon exemple, ja que va fer-se més prescindible. A diferència d'aquests, les màquines no exigien de gran especialització per al seu funcionament; per això molts tapers perderen la feina i van haver de viatjar o convertir-se en obrers dependents de grans industrials²⁹.

Aquest reemplaçament de treball a favor del capital va significar una transició en el tipus d'empresa. El predomini dels petits obradors o tallers, la majoria familiars o domèstics i amb baixa necessitat de recursos per desenvolupar la seva activitat tapera, anava deixant pas a una nova forma d'empresa. Es tractava de societats mecanitzades

---

²⁹ Hernández (1987), pp. 42,46,47.

que concentraven un gran volum de maquinària i mitjans productius, en les que els petits locals ja no servien i s'havia de recórrer a grans construccions. En definitiva requerien de grans quantitats d'inversió i capital, tan sols assumibles per propietaris i famílies adinerades o per socis de grans companyies amb accés a finançament ³⁰.

4.2.3 Diversificació de la producció

L'augment en la demanda de productes del suro va comportar altres conseqüències, a més de la mecanització. D'una banda va derivar en una ampliació de l'oferta, amb noves varietats de productes que van fer que els taps perdessin representació en la producció surera global ³¹. Altrament, va estimular la recerca de nous mètodes que aprofitessin de manera més eficient el suro, doncs el sector depenia de la disponibilitat d'aquest i la seva obtenció requeria d'unes característiques determinades (llargs períodes entre peles, cert gruix i uniformitat...). La creixent producció feia aquesta matèria primera cada vegada més escassa, el que va implicar un augment dels preus i un escurçament dels cicles de collita que repercutia negativament en el gruix. Aquest problema va alleujar-se a finals del s.XIX, quan industrials com Martí Cama començaren a explotar la invenció de J. Salleron, que consistia en adherir diverses peces de suro prim. Aquesta pràctica va desembocar en variacions que anaven des del "tap bessó" de dues peces, fins a taps units per 3,4, 5,6 o inclús més fragments. ³²

La culminació d'aquest aprofitament va venir amb els aglomerats. Sorgits a la dècada de 1890 a Estats Units i Alemanya, al territori català va ser durant la segona dècada del s. XX quan *Manufacturas del Corcho* començà a produir-los. Es composaven de la unió de petits fragments de suro triturats i compactats i el principal avantatge era que permetien utilitzar d'aprovisionament suros de menor qualitat, com els de les primeres peles, no aptes per a la fabricació dels taps tradicionals. L'aglomerat es manipulava més fàcilment que el suro natural i era més adequat per a la fabricació en sèrie, el que es traduïa en una activitat més intensiva en capital, amb inversions en maquinària i instal·lacions superiors. Precisament l'impuls de la mecanització i del sorgiment de grans empreses van ser altres implicacions de l'aparició dels aglomerats, i gràcies a les seves diverses aplicacions (sobretot la seva utilització com a aïllants per a la construcció o pel sector del fred, tot i que també s'emprava per a altres fins com el tapament de xampanyes) ajudaren a la diversificació productiva. ³³

---

³⁰ Hernández (1987), p. 43.

³¹ Busquets, Espadalé, Martí i Molero (1995), p.14.

³² Espadalé, Martí, i Salvatella (2000), pp.59-60.

³³ Parejo (2010), pp.36-38.

Els discs de suro eren un altre exemple d'aquesta diversificació. Fets a partir de làmines molt fines de suro, tenien aplicacions com el tap corona. Altres productes derivats eren el paper o la llana de suro. L'ús més generalitzat del primer era el folre de les cigarretes, tot i que també es feia servir per a fins decoratius o per a impressió. Pel que fa a la llana, servia sobretot per l'ompliment dels matalassos de vaixells.³⁴ Aquesta és una mostra de que el ventall de productes fabricats a partir del suro va anar en augment i que els seus usos es van estendre a nous àmbits i sectors.

4.3 Contribucions de fabricants i comerciants

L'objecte de les contribucions era gravar l'activitat industrial i comercial, i per tant les quantitats aportades per les empreses eren el principal aspecte que recollia aquesta documentació. A partir dels registres de les pròpies contribucions es pot examinar la recaptació total d'una branca o sector concret per analitzar, entre altres coses, com ha anat variant amb el temps, o com ha evolucionat en comparació amb altres activitats per conèixer d'aquesta manera el seu grau d'importància envers aquestes.

Quadre 1 : Sumes de les contribucions de fabricants i comerciants de taps de suro

SUMA DE CONTRIBUCIONS (ptes.)		1875	1885	1895	1906	1916	1926
comerciants	quota total (amb recàrrec)	5681,6	5599,6	4869,2	4529,0	3946,8	4683,0
	quota base	4500,0	4140,0	3960,0	3168,0	3326,4	3568,0
fabricants	quota total (amb recàrrec)	3699,4	2566,5	3221,6	6780,3	16908,7	21488,9
	quota base	2930,0	1897,5	2620,0	4742,8	14250,9	16378,5

Font: Contribucions industrials i de comerç (1875-1926). Arxiu Municipal de Palafrugell.

El quadre mostra les respectives sumes conjuntes de les contribucions de tots els fabricants i comerciants de taps. Les xifres aquí presentades pels anys indicats estan desglossades segons si la quantitat corresponia a la quota base establerta per l'administració pública o si ja incorporava tota una sèrie de recàrrecs que s'afegien, formant la quota total. Aquests recàrrecs, que es fixaven per conceptes varis (arbitris municipals, despeses, etc), eren sempre proporcionals a la quota bàsica del Tresor i s'aplicaven per igual a totes les empreses o sectors sense fer distincions. És a dir, que a l'efecte de fer comparatives un mateix any entre dues o més activitats el resultat, en termes relatius, no es veuria afectat. En canvi, s'ha de tenir en compte de cara a la interpretació que els recàrrecs aplicats sí que podien variar d'un exercici a un altre.

³⁴ Espadalé, Martí i Salvatella (2000), pp.76-86.

Observant a un nivell general les dades, el més ressenyable és que fabricants i comerciants van seguir una evolució inversa o oposada. Mentre que en aquests últims, amb alguna excepció, s'aprecia al llarg del temps una davallada progressiva en la suma de les contribucions, amb els fabricants va passar justament el contrari. El 1875 l'import agregat de les seves quotes individuals partia d'una base de 2930 pessetes (3699,4 pessetes la quota total), però posteriorment experimentaria un augment molt important. De fet, la magnitud d'aquest increment va ser tal que en poques dècades aquesta xifra es va multiplicar diverses vegades. Les contribucions dels fabricants de 1906 suposaven el doble respecte el 1895 i als anys següents va continuar aquesta dinàmica, fent-se encara més patent. Només cal donar un cop d'ull a les darreres recaptacions per comprovar com en un breu període de temps es va passar d'entorn les 2000-3000 pessetes de finals de segle fins a valors de més de 16000 ja al segle XX.

Sobre aquest creixement tant pronunciat, s'ha de distingir entre els termes nominals i els reals, tot i que com en aquesta secció el que més interessa és comparar per a cada any les contribucions totals de fabricants respecte la dels comerciants, aquest aspecte serà d'una rellevància secundària en l'anàlisi. Per determinar si aquestes xifres reflectien realment la situació d'auge de la indústria o si tan sols eren conseqüència d'un augment generalitzat dels preus que es traslladava en un increment de les contribucions, s'han de posar en relació amb l'evolució dels nivells de preus del període. Aquesta comparativa cobra més importància en èpoques de gran inflació com la que es va viure durant la Primera Guerra Mundial i els anys de postguerra, ja que els resultats d'aquesta mena d'anàlisi poden veure's afectats o distorsionats. Aplicant els corresponents índexs de preus³⁵ a les quotes conjuntes per obtenir les dades en termes reals, es troba que aquesta diferència tant gran entre el total de les contribucions dels fabricants de les primeres dècades del segle XX respecte les darreres del segle XIX va ser en proporció superior a la inflació.

Per il·lustrar aquesta qüestió, les contribucions de 1926 havien crescut un 480% respecte les de 1875, mentre que al mateix temps la inflació s'havia incrementat en un 98%. Si es fa aquesta comparació per cada any del quadre 2 respecte la dècada anterior, els resultats confirmen que l'augment de la inflació sempre va ser inferior al de les contribucions, excepte entre 1916 i 1926, ja que en els anys de postguerra el creixement dels preus va ser molt acusat (Amb un índex de preus a l'engròs de 128,8 el 1916 o 166,7 el 1926 agafant com a base l'any 1913=100). Així doncs, sí que es va donar aquest auge en la indústria, tot i que en menor mesura del que aparentment mostren les dades nominals. La magnitud d'aquesta diferència era l'equivalent a descomptar la part del creixement causada pels preus.

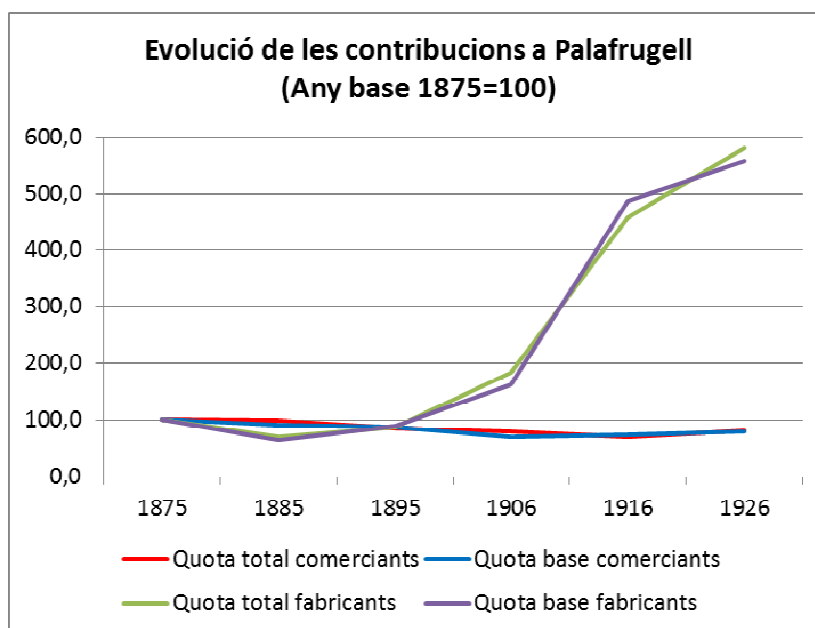
---

³⁵ Carreras i Tafunell (coord) (2005), p.1288.

Entrant en més detalls sobre l'evolució, les contribucions dels comerciants inicialment eren amb diferència majors que la dels fabricants, malgrat que el seu nombre era molt inferior. Exemple d'això és que el 1875 van contribuir per un total de 5681 ptes. tot i que només constaven quinze comerciants. En contrast, la recaptació del conjunt de fabricants que ascendia a més de noranta, no superava les 3699,4 ptes. Aquest era un indicador de la importància que els comerciants representaven per a l'administració pública. Les fàbriques en canvi eren aleshores certament més nombroses, però també d'una dimensió força reduïda, amb una producció artesanal i unes instal·lacions bàsiques en absència d'elements mecànics. Aquestes condicions feien que les quotes d'aquesta indústria, que es fixaven precisament d'acord als elements productius, fossin poc rellevants a nivell individual.

De 1885 en endavant ja es comença a notar un canvi, doncs encara que les contribucions dels comerciants es trobaven per sobre, les dels fabricants anaven en ascens i en conseqüència s'acostaven cada vegada a nivells més semblants entre elles. Tant és així, que a tombant del segle XIX-XX van acabar convergint els imports de comerciants i fabricants. És més, aquesta tònica va seguir de tal forma que als voltants de 1895 aquests últims van acabar per superar-los. A principis del segle XX les empreses dedicades a l'elaboració de taps suposaven per a la hisenda pública unes aportacions cada cop més significatives, i ho demostra el fet que als anys vint aquestes van arribar a ser les equivalents a un 500%, agafant com a base del càlcul les contribucions de l'any 1875.

Gràfic 2

Font : Contribucions industrials i de comerç (1875-1926). Arxiu Municipal de Palafrugell

Aquest creixement tant remarcable en les contribucions industrials dels fabricants contrasta quan es compara amb la tendència descendent que presentaven els comerciants, causades per unes recaptacions totals gradualment menors. Però tal com indica el gràfic segon van seguir una línia d'evolució força més estable, sense grans oscil·lacions. No va passar el mateix amb les fàbriques, on la variabilitat va ser molt major a partir de 1895. Com a resultat va produir-se entre aquestes dues figures del sector una divergència, que es va fer més evident durant les tres dècades posteriors.

Per tal d'entendre aquest canvi s'ha de tenir present que el procés de mecanització i desenvolupament que va tenir lloc en la indústria, així com el fet que els criteris impositius s'establiessin conforme els elements productius instal·lats, van afavorir l'auge de les contribucions. Però abans de passar a explicar-ho amb més profunditat, aquest pot ser un bon moment per il·lustrar una darrera qüestió, referent a les tarifes.

Quadre 2: Proporcions respecte el total de les tarifes

	Comerciants de taps de suro respecte tarifa 2^a	Fàbriques de taps de suro respecte tarifa 3^a
1875	86,54%	78,30%
1885	81,99%	68,51%
1895	79,73%	91,33%
1906	76,35%	85,39%
1916	58,21%	86,06%
1926	64,59%	66,23%

Font: Contribucions industrials i de comerç (1875-1926). Arxiu Municipal de Palafrugell

El quadre resumeix quina era la proporció que les contribucions dels comerciants i fabricants representaven en relació al total de la tarifa a la què pertanyien. Les matrícules dels comerciants gaudien d'una gran rellevància, ja que el 1875 el seu percentatge superava el 86 %. A partir de llavors van seguir una progressió decreixent, causada d'una banda per la disminució del nombre de contribuents i de l'altra per la inscripció de noves ocupacions en el transcurs: inicialment solament s'enregistraven a la tarifa segona alguns comerciants banquers i carros de transport, però des de finals de segle es van afegir prestadors hipotecaris, notaris, o farmacèutics, entre molts altres serveis. Tot i així els comerciants van mantenir en conjunt un pes considerable.

Mentrestant els fabricants de taps formaven el gruix de la tarifa 3^a, corresponent a la indústria manufacturera. Els seus percentatges eren realment alts, com el de l'any 1895 que ascendia a un 91,3%. En aquesta mostra es va assolir el punt mínim el 1926, quan precisament les seves contribucions eren més elevades. El motiu va ser la diversificació de la indústria, ja que al sector secundari van proliferar activitats abans

inexistents o menys presents. Durant el darrer quart del s.XIX, a banda dels tapers no es registraven ocupacions més enllà d'uns pocs telers i algunes fàbriques de begudes gasoses o conserves. Entorn el 1890 ja constaven fàbriques de sabó, de gas o de claus. Poc després, sorgien fàbriques de nous productes com pastes per a sopes. Finalment, el 1926 va dividir-se la tarifa classificant les professions en diverses classes, tant les esmentades com totes aquelles més recents que s'hi anaven adherint.

Reprenent l'assumpte del procés de canvi i de divergència, una observació respecte als comerciants és que mentre les contribucions de 1875 o 1885 eren diferents per a cada un d'ells i mostraven un ampli ventall de valors (podien variar fàcilment entre 100 i 850 pessetes), des de 1893 va modificar-se aquest sistema. Les seves quotes passaven a guiar-se per un mètode de repartiment amb el que tots els comerciants de taps de suro (entre altres col·lectius) tributaven per una quantitat idèntica. En el cas d'aquests mercaders la quantitat fixada era de 396 pessetes, una xifra que va mantenir-se molt de temps, fins el 1910. A partir de llavors, la quota s'havia de dividir entre un nombre cada vegada menor de contribuents i en conseqüència va anar a l'alça: el 1911 eren 475,20 pts. per individu, el 1921 712,8 i de 1922 en endavant s'establia en 892 pts. Per tant, tot i que la font reflectia la realitat, en part també es veia afectada per aquesta mena de distorsions del sistema tributari.

A les fàbriques les contribucions anaven en funció de les taules d'operaris. Aquestes podien presentar diferents dimensions, el què repercutia directament en les quotes. Així doncs, les matrícules de 1875 mostraven com per una taula de 4 operaris, la més generalitzada, s'establia una quota base de 25 pessetes (deixant de banda els recàrrecs), per una de 5 operaris que era menys comuna aquesta augmentava a 30 ptes. i finalment cada taula de 6 operaris suposava una aportació de 35 ptes. Aquestes quantitats no es mantenien fixes sinó que oscil·laven amb freqüència entre exercicis: agafant com a exemple el 1885, les contribucions per aquest mateix concepte s'havien incrementat respecte 1875 fins a 28,75, 34,5 i 40,25 pessetes respectivament segons si la unitat equivalia a 4, 5 o 6 operaris.

El canvi potser més remarcable en la tributació d'aquestes fàbriques va tenir lloc el 1893, que com s'ha comentat anteriorment va ser el moment en el que van aparèixer anotades per primera vegada un reduït nombre d'empreses del sector que cotitzaven per màquines i no exclusivament per les taules d'operaris. Igualment convé recordar que les empreses van estar en possessió d'aquestes amb anterioritat a 1893, però no s'havien mencionat abans a les contribucions degut al problema d'aquesta font en adaptar-se a situacions de canvi o modernització de la indústria. En aquest cas la modificació introduïda va ser gravar la nova maquinària. Aquest desajust es manifestava sobretot en èpoques de major progrés, com el d'aquest període.

Tornant a les empreses en qüestió, concretament van ser cinc les societats que segons els registres incorporaven aquests actius: la primera era *Genís y Cía*, després hi havia *Hijos de Bender H.A*, *Marcos Ferrer Bosch*, *Miquel Marquès* i la última companyia era propietat de *Mariano Frigola*. En aquest cas els elements que incorporaven eren màquines de garlopa, per les quals aportaven 22 pessetes per cada unitat.

A les contribucions de finals del segle XIX no era massa habitual trobar empreses que comptessin amb aquesta classe de maquinària, sinó més aviat una excepció. A mesura que es va estendre la mecanització es veia amb més freqüència com la resta de fàbriques de dimensió més reduïda, que eren la majoria, començaven a contribuir també per màquines. A l'inici els mecanismes que empraven aquestes eren principalment manuals i, encara que posteriorment es generalitzarien les de caràcter mecànic, en aquesta indústria es va continuar fent servir tant les unes com les altres.

La gradual incorporació d'equipament en el procés de fabricació va fer augmentar considerablement la quantitat de les matrícules, atès que es van anar introduint quotes per cada tipus de màquina que participava a les fases productives: màquines d'esmeril, de carrar, de fer cilindres... Això explicaria perquè al primer quart del segle XX les recaptacions van experimentar un creixement sense precedents malgrat que el nombre de contribuents era similar, o en ocasions fins i tot inferior al passat. I és que en la majoria de casos les empreses havien passat de tributar per un sol element a fer-ho per diferents conceptes, afavorint un increment en la càrrega de cada contribuent.

Una distinció important és la font d'energia amb la que funcionaven aquestes màquines, ja que era un altre factor que determinava les quotes. Aquestes eren superiors quan es tractava de força motriu mecànica i no manual. Per il·lustrar aquest tema, el 1916 es pagava per cada màquina de fer taps 31,36 o 39,2 pessetes segons si era moguda o no a mà, o per exemple la quota per aquest mateix aparell el 1926 era de 60 i 75 ptes. respectivament. També era una pràctica comuna el fet que en un exercici determinades màquines, respectant aquest principi de diferenciació entre força motriu i manual, compartissin la mateixa tributació.

Quan entrat el segle XX s'havien generalitzat els avenços en aquest sector, les empreses comptaven en major o menor mesura amb alguna classe de maquinària. En aquesta època era habitual que fos mecànica, però tampoc es van deixar de banda les màquines de tecnologia manual que molts fabricants, especialment per a determinades tasques, seguien utilitzant. Mentrestant, les empreses més grans (*Miquel, Vincke & Meyer, Trefinos SA, Cama y Cía*, etc) destacaven per l'àmplia quantitat de màquines i mitjans productius que acumulaven, fet que es traslladava a l'import de les contribucions. Tot aquest cúmulo de circumstàncies va ser el que va portar a una disparitat entre fabricants i comerciants.

5. CONCLUSIONS

Després de realitzar el treball es poden extreure una sèrie de conclusions sobre el sector surer a Palafrugell, que va estar-hi present des de pràcticament els inicis d'aquesta indústria. La localitat va esdevenir una població surera i el seu desenvolupament va estar molt basat en aquesta activitat, tal com mostren les contribucions industrials. Durant el període 1875-1926, suposava la major part de les corresponents tarifes d'aquestes matrícules, i malgrat que a partir del segle XX l'economia palafrugellenca es va diversificar amb l'aparició de noves indústries i serveis, va continuar mantenint-se com un dels sectors principals.

Pel que fa a la utilització de les contribucions industrials per estudiar l'evolució del sector, ha quedat comprovat que tenen tant punts forts com punts febles. Entre les seves virtuts, cal destacar la seva accessibilitat i sobretot que reuneixen dades sobre les empreses de cada branca d'activitat. Per tant, en conjunt proporcionen informació útil sobre diversos aspectes. Com a febleses, per la naturalesa fiscal de la font aquesta mateixa informació pot ser en ocasions limitada o incompleta, i els sistemes o criteris de gravamen podien provocar algunes distorsions a l'hora de mostrar o adequar-se del tot al nivell d'activitat real de les empreses.

Dins el sector surer, hi havia diferents tipus d'empreses, però sens dubte la vessant suro-tapera era la que prenia més rellevància, ja que gairebé la totalitat de les empreses del sector a Palafrugell es dedicaven a la fabricació o comercialització de taps. També existien altres activitats, però eren molt més secundàries. La xifra de fabricants de taps registrats presentava gran variabilitat, ja que desapareixien i s'incorporaven empreses amb freqüència. Malgrat tots aquests alts i baixos, pot apreciar-se com a partir dels anys setanta del segle XIX va produir-se una forta disminució en el nombre d'aquestes, i durant les dècades posteriors no es va tornar als elevats nivells que s'havien assolit en el passat. Aquesta evolució indica que en general la indústria va tendir a la concentració. En el cas dels comerciants, que eren molt menys nombrosos, va tenir lloc una reducció continuada, doncs des de les matrícules de 1875 fins a les de 1926 la seva evolució va ser descendent.

Pel que fa a les característiques de les empreses durant el segle XIX, gran part eren de tipus familiar i la majoria eren de reduïdes dimensions. A més, el procés d'elaboració era artesanal. Durant les dues darreres dècades de segle, començaren a introduir-se les primeres màquines (que encara funcionaven manualment), però aquestes van ser adoptades per un escàs nombre d'empreses amb la qual cosa el sector no va experimentar excessius canvis. No obstant això, amb l'entrada del segle XX començà una nova etapa que va transformar profundament la indústria en molts aspectes.

Durant les primeres dècades del segle XX les empreses, per tal de poder satisfer la creixent demanda de taps i alhora poder seguir competint amb els països estrangers que eren industrialment més avançats, incorporaren gradualment maquinària al procés productiu de forma que es va anar generalitzant la mecanització en la indústria. Aquest és el motiu que explica l'auge tant significatiu de les contribucions dels fabricants respecte els comerciants durant aquesta etapa, ja que el nombre de màquines instal·lades es feia servir com a criteri per determinar el tribut dels primers, mentre que les matrícules dels segons simplement anaven en funció d'una quota fixa. L'ampli ventall de les noves i diverses màquines que van sorgir aprofitaven l'energia inanimada (gas i electricitat) en substitució de l'accionament manual i, a més, eren capaces de reproduir moltes de les fases del procés d'elaboració de forma molt més productiva en comparació a la fabricació artesanal.

Aquesta modernització del sector va comportar una sèrie de conseqüències. Va produir-se una substitució dels factors productius, ja que els empresaris van reemplaçar el treball per capital, provocant d'un banda la destrucció d'aquelles ocupacions més tradicionals i especialitzades (com els tapers) que van fer-se més prescindibles, i de l'altra l'ús d'aquestes màquines va modificar el procés d'elaboració, obviant i transformant algunes de les seves etapes. A més, el tap de suro natural que fins aleshores havia estat el principal producte, va anar deixant pas a produccions alternatives com els aglomerats, que aprofitaven molt més la matèria primera disponible, i es crearen nous productes a partir del suro, diversificant la producció i ampliant els seus usos a molts altres sectors.

En contrast amb el taller més artesanal, va aparèixer un nou tipus d'empresa, caracteritzada per un alt grau de mecanització i per unes dimensions majors que permetien molta més capacitat productiva en comparació. Com a contrapartida, però, també requeria de molt més finançament per invertir en capital i infraestructures. *Miquel, Vincke & Meyer*, o les primeres societats anònimes que van aparèixer a la segona dècada del segle XX, entre altres, són bons exemples d'aquestes companyies modernes, que van convertir-se en grans factories.

Però aquest tipus d'empreses no va acabar substituint a la resta, ja que si bé va haver-hi a nivell general un augment de la incorporació de màquines i de la capacitat productiva per part dels fabricants, va continuar existint un grup d'empreses d'una dimensió continguda que presentaven uns nivells de mecanització baixos. En definitiva, la generalització de la mecanització no va significar la convergència del sector cap a un únic model de fàbrica. Més aviat va suposar una convivència d'empreses que eren heterogènies entre sí tant en qüestió de dimensions, com en el grau de mecanització, com en la combinació entre l'ús de treball i capital i demés aspectes organitzatius i productius.

6. BIBLIOGRAFIA

Llibres i articles

- BUSQUETS, Joan, ESPADALÉ, Josep, MARTÍ, Àngela i MOLERO, Josep. (1995). *El Museu del Suro de Palafrugell*. Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.
- CARRERAS, Albert i TAFUNELL, Xavier (coord). (2005). *Estadísticas históricas de España*. Bilbao: Fundació BBVA
- ESPADALÉ, Josep, MARTÍ, Àngela i SALVATELLA, Josep. (2000). *Ricard Mur, fotògraf del suro*. Palafrugell: Museu del Suro de Palafrugell
- HERNÁNDEZ, Santiago. (1987). *El món del suro*. Girona: Diputació de Girona.
- HERNÁNDEZ, Santiago (2002). *Palafrugell i el suro*. Ajuntament de Palafrugell
- NADAL, Jordi i TAFUNELL, Xavier. (1992). *Sant Martí de Provençals, pulmó industrial de Barcelona (1847-1922)*. Barcelona: Columna
- PAREJO, Francisco Manuel. (2010). *El negocio del corcho en España durante el siglo XX*. Madrid: Banco de España. Estudios de Historia Económica, nº 57.
- ROS, Rosa i ALVARADO, Joaquim.(2006). "Treball i pluractivitat al sector surer català, C.1750-1920". *Estudis d'Història Agrària* nº19, pp.105-141.
- ROS, Rosa i SALA, Pere. (2014). "Redes comerciales y desarrollo industrial en la manufactura corchera catalana antes de 1914. El ejemplo de Genís y Cía". *Revista de Historia Industrial* nº 56, pp. 49-80.
- SALA, Pere. (1998) "Obrador, indústria i aranzels al districte surer català (1830-1930)". *Recerques* nº 37, pp.109-136.
- SALA, Pere. (2003). *Manufacturas de Corcho SA, antiga Miquel & Vincke: líder de l'exportació industrial espanyola, 1900-1930*. Palafrugell: Museu del Suro de Palafrugell
- SALA, Pere. (2005). *Trefinos: la joya de la corona. 250 años de liderazgo corchero mundial*. Manuscrit de Trefinos.
- ZAPATA, Santiago. (1996). "Corcho extremeño y andaluz, tapones gerundense". *Revista de Historia Industrial* nº 10, pp.37-68.

Documents

- Arxiu Municipal de Palafrugell. Contribucions industrials i de comerç (1875-1926).